

BİR ÇİKOLATA MASALI MI, PROPAGANDA MI? SOVYET RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINA İDEOLOJİK BİR YAKLAŞIM

A CHOCOLATE TALE OR SOVIET PROPAGANDA? AN IDEOLOGICAL APPROACH TO
SOVIET CHILDREN'S PICTURE BOOKS

Süleyman BARLAS*

Öz

Bu çalışmada, Sovyetler Birliği'nde 1925 yılında yayımlanan "Çikolatanın Mossel'prom'a Gelişi" (О Том, Как Приехал Шоколад в Моссельпром) adlı resimli çocuk kitabı, çok modlu söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Kitapta, kakaonun uzak diyarlardan toplanarak Moskova'ya taşınması ve burada işlenerek bir tüketim ürünü olan çikolatala dönüşüm süreci; çocuk emeği, kadın figürleri ve kolektif çalışma temaları aracılığıyla ideolojik bir hikâyeye dönüşmektedir. Çalışmada, bu süreçleri yansıtan metin ve görseller; temsilî, etkileşimsel ve bileşimsel anlam düzeylerinde değerlendirilmiştir. Görsel analizde, Kress ve van Leeuwen'in "Görsel Tasarımın Grameri" modeli temel alınmış; metinler ise Halliday'in "Sistemik İşlevsel Dil Bilimi" kuramı doğrultusunda süreç türleri, kip ve kiplik yapıları açısından analiz edilmiştir. Bu bütünlük analiz sayesinde yazılı ve görsel öğeler arasındaki örtüşme, çelişki ve yönlendirme biçimleri üzerinden hikâyenin çok katmanlı ideolojik yapısı belirginleştirilmiştir. Bulgular; çocukların daha çok işlevsel kimliklerle temsil edildiğini ve bireyselliğin arka planda olduğunu, kadın figürlerinin üretim sürecinin taşıyıcı unsurları olarak konumlandığını ve çikolatanın sıradan bir tüketim ürününden Sovyet üretimin vitrini hâline geldiğini göstermiştir. Sonuç olarak erken Sovyet çocuk kitaplarında pedagojik söylemin üretim ve disiplin temelli ideolojik yapılarla nasıl iç içe geçtiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelime: Sovyet çocuk edebiyatı, resimli çocuk kitapları, çok modlu söylem analizi, görsel söylem, ideolojik temsil

Abstract

This study examines the illustrated children's book "About How Chocolate Came to Mosselprom" (О Том, Как Приехал Шоколад в Моссельпром), published in the Soviet Union in 1925, through the method of multimodal discourse analysis. In the book, the process of cocoa being harvested in faraway lands, transported to Moscow, and transformed into chocolate as a consumer product evolves into an ideological narrative through themes of child labor, female figures, and collective work. The textual and visual elements reflecting these processes are analyzed at representational, interactional, and compositional levels of meaning. In the visual analysis, Kress and van Leeuwen's "Grammar of Visual Design" model was adopted, while the textual components were analyzed in accordance with Halliday's "Systemic Functional Linguistics" framework in terms of process types, mood, and modality. Through this integrated analysis, the story's multilayered ideological structure has been clarified by examining the forms of overlap, contradiction, and guidance between written and visual elements. The findings show that children are predominantly represented through functional identities, with individuality remaining in the background; female figures are positioned as carrier elements of the production process; and chocolate is transformed from an ordinary consumer good into a showcase of the Soviet production system. As a result, pedagogical discourse in early Soviet children's books is shown to be intertwined with ideological structures related to production and discipline.

Keywords: Soviet children's literature, children's picture books, multimodal discourse analysis, visual discourse, ideological representation

GİRİŞ

Resimli çocuk kitaplarının pedagojik eserler olduğu kabul edilse de bu kitapların, belirli ideolojileri çocuklara eğlenceli biçimde aktarmaya yarayan önemli propaganda araçları oldukları göz ardı edilemez. Sovyet döneminin ilk yıllarında çocuk edebiyatı, eğlence ve eğitim işlevlerinin yanı sıra yeni toplumun inşasında etkili bir ideolojik aktarım alanı hâline gelmiştir. Bu aktarımdaki en büyük pay resimli çocuk kitaplarına aittir. Çocuk kitapları, özellikle hızlı sanayileşme, kolektivizm ve kültürel devrim hareketlerinin damgasını vurduğu 1920'li yıllarda Leonard Kormçiy tarafından “yeni insanı” şekillendirmede önemli ve “unutulmuş bir silah” olarak görülmüş ve geniş kitlelere ulaşmanın aracı olarak değerlendirilmiştir (Hellman, 2013, s. 294).

Bu dönemde yayımlanan resimli çocuk kitapları, çocuklara sosyalist değerleri aktarmayı amaçlayan çok modlu anlatılar olarak kurgulanmıştır. Bu tür kitaplardaki görseller, çocukların kolayca anlamlandırabileceği sadelikte tasarlanmış, metinlerde ise emek, kolektivizm, sadakat, disiplin, sınıf bilinci ve üretim gibi ilkeler ön plana çıkarılmıştır (Kelly, 2007, s. 134; Hellman, 2013, s. 440; Saddington, 2020, s. 190, s. 190; Balina, 2019, s. 158). Hikâyelerde Kızıl Ordu'ya katılan gençler, fabrikalarda çalışan çocuk işçiler ve Lenin'e sadakat gösteren karakterler ideal çocuk tipleri olarak sunulmuştur.

Özellikle okuma yazma bilmeyen veya sınırlı okuryazarlığa sahip kitlelere ulaşmak amacıyla güçlü bir görsel iletişim kanalı olarak işlev gören resimli çocuk kitaplarında metinler sadeleştirilmiş, görseller didaktik hedeflere uygun biçimde düzenlenmiş, içerik ve biçim yapısı ideolojik yönlendirmeyi destekleyecek şekilde tasarlanmıştır (Oushakine & Balina, 2021, s. 36). Bu düzenlemelere ek olarak avangart sanatçıların da yayın süreçlerine dahil edilmesi üzerine estetik ve ideolojik öğelerin birleştiği özgün bir anlatı dünyası yaratılmıştır (Steiner, 1999, s. 11; Playing Soviet, 2020).

Bu bağlamda, Yelizaveta Tarahovskaya tarafından yazılan ve Yuliy Ganf tarafından resimlenen “Çikolatanın Mossel'prom'a Gelişi” (О Том, Как Приехал Шоколад в Моссельпром) (1925) adlı eser dikkate değer bir örnek oluşturur. Kitapta, çikolatanın ham maddesi olan kakaonun temininden Mossel'prom'da ürüne dönüşüm süreci zincirleme biçimde çocuk emeği üzerinden aktarılmaktadır. Mossel'prom, kısaca “Moskova Tarım Ürünleri İşleme Teşkilatı” (Московское губернское объединение предприятий по переработке продуктов сельскохозяйственной промышленности) (Naroçinskiy, 1980, s. 431) olarak 1920'lerde un, tahıl, şekerleme, çikolata, bisküvi, alkollü içecekler ve tütün gibi çeşitli ürünlerin üretim ve

dağıtımında önemli bir merkez hâline gelmiştir (The Moscow Times, 2024). Mossel’prom’un 1927 tarihli ürün listesinde çok sayıda çikolata çeşidinin bulunması, Tarahovskaya’nın kitabındaki hikâye ile kurumun tarihî işlevi arasındaki uyumu gösteren önemli bir veridir. Sovyet tüketim kültürünün kamusal yüzü hâline gelen konstrüktivist Mossel’prom binası, Mayakovski’nin (1940) “Mossel’prom’dan başka hiçbir yerde!” (Нигде кроме, как в Моссельпроме!) sloganı ile birleşerek sosyalist bolluğun ve tekelleşmiş üretim düzeninin ideolojik vitrini olarak işlev görmüştür.

Metnin tarihsel arka planı, Nikolay Tihonov’un 1920 tarihli “Sami” şiiriyle birlikte değerlendirildiğinde daha belirgin hâle gelir. Şiirde Hindistanlı Sami, sömürge şiddetine maruz kalan bir çocuk olarak tasvir edilir ve Sovyet dünyasını kurtuluşun tek çaresi olarak hayal eder (Tihonov, 1924). Tarahovskaya’nın 1925 tarihli eserindeki Sammi karakteri ise bu arketipin görselleştirilerek pedagojik alana aktarılmış biçimine karşılık gelir. Her iki karakter farklı coğrafyalarda konumlandırılrsa da bu karakterlerin benzer ideolojik işlev taşımaları dikkat çekicidir.

Resimli çocuk kitaplarında görsel ve metin ilişkisine odaklanan çalışmalar, görsellerin metni tamamlayıcı unsurlar olarak görülmesinin eksik bir yaklaşım olacağını ve metin ile görsellerin birlikte anlam oluşturan yapılar olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini özellikle vurgular (Strasser & Seplocha, 2007, s. 220). Bu çerçevede, Tarahovskaya’nın kitabında yer verilen görseller, ideolojik anlam üretimi açısından önemli bir yere sahiptir. Okuryazarlık gelişimi üzerine yapılan araştırmalar ise çocukların anlamı çoğu zaman metinden önce görseller üzerinden kurduğuna ve resimli kitapların özellikle erken yaş gruplarında güçlü bir bilişsel etki yarattığına işaret eder (Strasser & Seplocha, 2007, s. 221). Bu bağlamda, incelenen eserdeki çocuk karakterler olan Sammi ve Joe’nun üretim ve emek bağlamında resmedilmesi, küçük yaştaki okurların dünyayı bu temsiller üzerinden kavrama eğilimini güçlendirir.

Çocuk kitaplarında karakterlerin nasıl sunulduğu da pedagojik açıdan oldukça önemlidir. Bu nedenle söz konusu eserlerde; yazar ve çizerlerin ayrımcı temsillerden kaçınması, belirli bir görüşü ya da ideolojiyi dayatmaması ve okurlara yanlış bilgi sunmaması gerektiği belirtilmiştir (Uluğ & Bayraktar, 2014, s. 31). Bu açıdan Tarahovskaya’nın eserinde, Sammi ve Joe’nun etnik özelliklerinin ön plana çıkarılarak sunulması, küçük yaştaki okurlar için sorunlu temsiller üretme potansiyeli taşır. Söz konusu durumların tamamı, modern çocuk edebiyatı bağlamında eleştirel bir değerlendirme gerektirir.

Bu çalışmada, yazılı ve görsel modlar arasındaki ilişkilerin ideolojik temsiller bağlamında ele alınması yoluyla Sovyet çocuk edebiyatı alanındaki tartışmalara yönetsel katkı sunulması hedeflenmektedir. Sovyet çocuk edebiyatına ilişkin mevcut literatürde, pedagojik işlevler ile ideolojik yönelimlerin çoğunlukla ayrı ayrı ele alınmış olması, metin ve görsellerin birlikte değerlendirildiği çok modlu analizlere duyulan ihtiyacın devam ettiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, üretim süreçlerini uluslararası bağlamda ele alması, ırksal ve kültürel temsilleri açık biçimde içermesi nedeniyle “Çikolatanın Mossel’prom’a Gelişi” adlı eser incelemeye konu edilmiştir. Eserdeki görsel-metin ilişkileri ve ideolojik temsiller, çok modlu söylem analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulguların, çocuk edebiyatı alanının yanı sıra medya, propaganda ve görsel kültür çalışmalarında ideolojik analiz yapmak isteyen araştırmacılar için de uygulanabilir bir çözümleme çerçevesi sunması beklenmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

Çok modlu söylem analizi, insanların anlam yaratmak için konuşmalarında kullandıkları jest, bakış, imge ve yazı gibi farklı modların birlikte işleyişine dikkat çekerek dili analiz etmenin yeni yollarını sunan bir yöntemdir (Bezemer & Jewitt, 2010, s. 180). Literatürde, yazılı ve görsel modların anlam üretiminde birbirini tamamladığı gibi eksik bir algı bulunsa da çok sayıda araştırmacı tarafından söz konusu modların eşit ağırlık taşıyan ve karşılıklı etkileşim içinde yeni anlamlar yaratan gösterge sistemleri olarak değerlendirilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 113; Strasser & Seplocha, 2007, s. 220; Jewitt, 2014, s. 70). Çok modlu söylem analizi, bu yönüyle tek bir iletişim moduna odaklanan geleneksel yöntemlerden ayrılarak farklı modlar arasındaki etkileşimden doğan çok katmanlı anlam yapılarının incelenmesini sağlar. Bu sayede daha kapsamlı ve bütüncül analizler yürütülebilir. Yazılı ve görsel modların iç içe geçtiği resimli çocuk kitapları ise bu tür analizler için uygun bir inceleme alanı olarak işlev görür.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini, Kress ve van Leeuwen’in “Görsel Tasarımın Grameri” (GTG) (2006) ile Halliday’in “Sistemik İşlevsel Dil Bilimi” (SİD) (1994) modelleri oluşturmaktadır. GTG’ye göre görsellerin anlam üretimindeki işlevleri; temsili anlam (representational meaning), etkileşimsel veya kişiler arası anlam (interpersonal meaning) ve bileşimsel anlam (compositional meaning) olmak üzere üç temel boyutta incelenir (Kress & van Leeuwen, 2006). SİD modeli ise dilin ideolojik anlamlar üretirken kullandığı süreç türlerine (process types) odaklanarak metnin anlamsal derinliğinin ortaya çıkarılmasını sağlar (Halliday & Matthiessen, 2004, s. 20).

GTG'nin üç temel boyutundan ilki olan temsilî anlam, görselin dünyayı yansıtmaya ve temsil etme gücünü ifade eder (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 42). Başka bir ifadeyle bu anlam boyutu, çok modlu bir bütünlük içinde temsil edilen içeriklere, potansiyel düşüncelere ve anlatılara gönderme yapar (Serafini, 2014, s. 46). Ancak görsel anlam üretimi, temsil edilen içerikle sınırlı değildir. Söz konusu üretimde, içeriğin okuyucuyla nasıl bir ilişki kurduğu da belirleyicidir. Bu noktada devreye giren etkileşimsel anlam, görselde yer alan aktörler ile okuyucu arasında kurulan ilişkiye ve bu ilişkinin nasıl algılandığına odaklanır. Bu bağlamda karakterin doğrudan okuyucuya bakması ya da bakışını başka bir yöne çevirmesi, okuyucunun söylem içindeki konumunu belirleyen önemli bir göstergedir (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 43). Görseldeki temsil ve etkileşim biçimleri ise anlamın nasıl bir düzenleme içinde kurulduğu sorusunu beraberinde getirir. Bileşimsel anlamın devreye girdiği bu aşamada, görseldeki öğelerin yerleşim düzenine ve bu öğeler arasındaki ilişkileri kuran çerçeveleme araçlarına odaklanılır (Serafini, 2014, s. 46). Kress ve van Leeuwen'in ortaya koyduğu bu üç düzeyli analiz çerçevesi, görsel içeriğin nasıl yapılandırıldığını ve anlamlandırıldığını sistematik olarak sorgulama imkânı sunar. Böylelikle görsel analiz, neyin anlatıldığıyla sınırlı kalmadan nasıl anlatıldığına ilişkin veriler de sunar.

Çok modlu metinleri ele alan yöntemlerden biri de yazılı ve sözlü dil için üçlü bir üst işlev (metafunction) sınıflandırması öneren Halliday'in (1994) SİD kuramıdır. Kuramın omurgasını oluşturan düşünsel (ideational), kişiler arası (interpersonal) ve metinsel (textual) üst işlevler, Kress ve van Leeuwen'in GTG'sine de kaynaklık etmiştir. Söz konusu kuramlar arasındaki temel farklılık ise birinin metne diğerinin görsel odaklanması olarak açıklanabilir. Bu çalışma kapsamında çok modlu söylem analizi, adı geçen yaklaşımların birlikte kullanılmasıyla metin ve görsellerin ürettiği ideolojik anlamın bütüncül biçimde çözümlenmesini sağlar.

SİD yaklaşımı kapsamında kullanılan geçişlilik (transitivity) sistemi ise bir metinde; süreçlerin/eylemlerin (processes), katılımcıların (participants) ve koşulların (circumstances) yapılandırılma biçimini ortaya koyarak gerçekliğin nasıl temsil edildiğini ve ideolojik anlamların dil aracılığıyla nasıl kodlandığını göstermeye yardımcı olur (Halliday, 1978, s. 45). Bu sistemde süreç türleri (process types); maddi (material), zihinsel (mental), davranışsal (behavioural), sözel (verbal), ilişkisel (relational) ve varoluşsal (existential) olmak üzere altı başlık altında sınıflandırılır (Machin & Mayr, 2012, s. 105). Çalışmada, süreç türü analizi özellikle söylemlerdeki faillik, sorumluluk ve etkenlik ilişkilerinin nasıl düzenlendiğini ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında, ideolojik çözümleme açısından maddi ve ilişkisel süreç türleri ele alınmıştır. Bunun nedeni, incelenen metinlerde anlatının ağırlıklı olarak üretim, taşıma ve dağıtım gibi eylemler üzerinden kurulması ve karakterlerin tanımlanmasının büyük ölçüde ilişkisel yapılar aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Bu çerçevede, metinde sınırlı biçimde yer alan diğer süreç türleri çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Maddi süreçler, eylem ve sonuç ilişkisini yansıtırken (Halliday & Matthiessen, 2004, s. 180) ilişkisel süreçler ise nitelik yükleme ve kimlik kurma işlevlerine sahiptir (Halliday & Matthiessen, 2004, s. 211; Thompson, 2014, s. 102).

Çalışmanın metin analizi boyutunda ayrıca kip (mood) ve kiplik (modality) yapıları da dikkate alınmıştır. SİD açısından kip yapıları, cümlelerin; bildirme, emir ve soru formunda sunulmasını belirleyerek yazarın söylem içindeki konumunu (bildirici, otoriter veya sorgulayıcı) tanımlar. Kiplik ise kesinlik, olasılık, zorunluluk ya da izin gibi anlamları ifade ederek söylemin okuyucuyu yönlendirme biçimini gösterir (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 617-618). Örneğin, zorunluluk içeren yapıların okuyucuyu belirli davranışlara yönlendiren bir işlev üstlendiği, olasılık bildiren yapılarınsa daha esnek ve yoruma açık anlam alanları oluşturduğu söylenebilir.

Sonuç olarak çalışmada, Kress ve van Leeuwen'in GTG modeli ile Halliday'in SİD yaklaşımı bütünleştirilerek kullanılmıştır. Bu bütünlük çerçevesinde, yazılı ve görsel modların birlikte nasıl ideolojik anlam ürettiği ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur.

1.2. Veri ve yöntem

Bu çalışma kapsamında, "Çikolatanın Mossel'prom'a Gelişi" adlı resimli çocuk kitabı sistematik biçimde analiz edilmiştir. Analiz, öncelikle kitabın sayfa düzeyinde, ardından daha büyük anlatı birimleri (segmentler) temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda segmentler, yan yana duran iki sayfadaki yazılı ve görsel bileşenlerin birlikte anlam ürettiği ve kendi içinde bütünlük taşıyan anlatısal birimler olarak ele alınmıştır.

Analizin ilk aşamasında, her bir segmentin sayfa içindeki konumu belirlenmiş ve anlatıdaki işlevi tanımlanmıştır. Ardından ise segmentlerde yer alan karakterler ve olaylara ilişkin bağlamsal bilgiler sunulmuştur.

Görsel analiz kapsamında segmentte yer alan sahne, Kress ve van Leeuwen'in (2006) GTG modeli çerçevesinde temsilî, etkileşimsel ve bileşimsel anlam düzeylerinde incelenmiştir. Böylece figür, nesne ve mekânların temsil biçimleri ile bu unsurların okuyucuyla kurduğu ilişkiler, görsellerin düzenlenişi üzerinden değerlendirilmiştir.

Metin analizi aşamasında, segmentin içerdiği yazılı unsurlar Halliday'in (1994) SİD modeli temel alınarak çözümlenmiştir. Bu kapsamda, fiil temelli süreç türleri belirlenmiş ayrıca metinlerin kip ve kiplik yapıları üzerinden söylemin bildirme, emir veya olasılık ifade eden yönleri de tespit edilerek ideolojik açıdan yorumlanmıştır. Bu aşamada analiz, Halliday'in kip sisteminin içerdiği tüm bileşenler yerine söylemin yönelimlerini ve okurla kurduğu etkileşimsel ilişkiyi gösteren kullanımlarla sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla kip ve kiplik, söylemin yönlendirici ve düzenleyici işlevlerini yansıtan bir anlam alanı olarak ele alınmıştır.

Bir sonraki analiz adımında, yazılı ve görsel modlar arasındaki ilişkinin türü (tamamlayıcı, pekiştirici, örtüşen ya da çelişen) tespit edilmiş ve bu ilişki biçimlerinin anlam üretimindeki rolleri değerlendirilmiştir.

İdeolojik analiz kapsamında ise segmentlerdeki emek, çocukluk, kolektivizm ve modernlik gibi temaların yazılı ve görsel düzlemlerde nasıl temsil edildiği, hangi yollarla aktarıldığı ve metin-görsel ilişkisi aracılığıyla nasıl pekiştirildiği çözümlenmiştir.

Bu yöntemsel çerçeve doğrultusunda gerçekleştirilen analiz, segmentlerin kendi bağlamı içinde ele alınmasını sağlamıştır. Böylece yazılı ve görsel bileşenlerin birlikte ürettikleri anlamlar bütünlüklü olarak değerlendirilmiştir. İzleyen bölümde belirlenen analiz adımları, her bir segment üzerinde somut biçimde uygulanarak yazılı ve görsel modların anlatıdaki temsilî ve ideolojik işlevleri ayrıntılı biçimde ortaya konulacaktır.

2. Analiz ve Bulgular

2.1. Çikolatanın yolcuğu: ham maddeden tüketime uzanan yol

2.1.1. Segment tanımı ve bağlam

Kitap kapağının yer aldığı bu segment, anlatının başlangıç noktasını oluşturur ve hikâyenin genel çerçevesine dair ilk ipuçlarını sunar. Kapakta, yazılı ve görsel modlar birlikte kullanılarak anlatının temel eksenini oluşturan kakaonun Sovyetler Birliği'ne ulaşma süreci öne çıkarılır. Bu düzenleme, okuyucuyu hikâyede işlenecek üretim sürecine hazırlayan bir giriş sahnesi işlevi görür. Ayrıca kitap kapağında; yazar ve çizer adları, kitap başlığı, yayınevi ve yayım yılı gibi bibliyografik bilgilere de yer verilmiştir.

Resim 1. Birinci segment (Kitap kapağı)

2.1.2. Görsel analiz

2.1.2.1. Temsilî anlam

Kapakta çok sayıda figüre yer verildiği görülmektedir. Sahnenin üst bölümünde, anlatının açık, doğal ve hareketli bir çevrede geçtiğini gösteren büyük bir güneş, yanında tek bir bulut ve altında yüzen balıklar bulunmaktadır. Sahnenin merkezinde, dalgalar üzerinde ilerleyen büyük bir gemi yer almakta ve bu ilerleme geminin bacasından yükselen duman ile desteklenmektedir. Güvertede yer alan denizci figürleri, kakaonun taşınmasının ardındaki kolektif emeği temsil ederken gemide dalgalanan Sovyet bayrağı ise yolculuğun ideolojik bağlamını açık biçimde yansıtır.

Sol üst köşede yer alan Joe karakteri, kakaonun üretildiği coğrafyanın kişileştirilmiş bir temsili iken sağ üst köşedeki kadın figürü ise modern Sovyet toplumunun idealleştirilmiş yüzüdür. Figürün şapkasında yer alan “Mossel’prom” (Моссельпром) yazısı, ham maddenin ulaşacağı endüstriyel hedefi doğrudan gösterir. Sahnenin alt bölümünde yer alan balık figürleri ise anlatıdaki mekânın doğallığını tamamlayıcı unsurlar olarak kullanılmıştır.

2.1.2.2. Etkileşimsel anlam

Kapaktaki figürlerin güneş dışında hiçbiri doğrudan okuyucuyla göz teması kurmamaktadır. Bu bakış düzeni, sahnenin dışarıdan gözlemlenmesine olanak tanıırken sahnedeki neşeli atmosfer ve figürlerin coşkulu hareketleri, okuyucunun duygusal olarak sahneye dahil olmasını sağlar. Gemi ve figürlerin sağa doğru ilerleyişi ise açık bir şekilde modernleşmeye ve sosyalist ideallere doğru yönelimi simgeler.

2.1.2.3. Bileşimsel anlam

Kitap kapağının üst bölümünde birbirine dönük Joe ve kadın figürü yer almaktadır. Asıl sahne ise kitap adının hemen altından itibaren başlar. Bu kısım, yukarıdan aşağıya doğru kademeli bir düzene sahiptir. Üst bölümde; güneş, bulut ve kuşlar, orta bölümde; gemi ve denizci figürleri, alt bölümde ise dalgalar ve balıklar yer almaktadır. Bu dikey yerleşim, sahnedeki unsurların gerçek hayattaki düzeniyle de uyumludur. Gemi, kakaonun Sovyetler Birliği'ne doğru ilerleyişini görsel olarak temsil eden temel unsur olarak sahnenin odağına yerleştirilmiştir. Bunların yanı sıra kırmızı, mavi, siyah ve sarı renklerin baskın kullanımı, yüksek kontrastlı ve sade bir düzen oluşturarak sahnenin hızlı ve net biçimde algılanmasına yardımcı olmaktadır.

2.1.3. Metin analizi

Kitabın başlığı Türkçeye bire bir “Çikolatanın Mosselprom’a Nasıl Geldiği Hakkında” (О Том, Как Приехал Шоколад в Моссельпром) biçiminde çevrilebilir. Bu başlık doğrudan bir maddi süreci ifade eder. Burada, gelmek fiilinin bitmişlik görünüşüyle çekimlenmiş geçmiş zaman biçimi olan “geldi” (приехал) kullanımı; çikolatanın gelişini tamamlanmış bir eylem olarak sunar. Sağ üst köşedeki kadının şapkasında yer alan “Mossel’prom” (Моссельпром) ifadesi ise görsel düzlemde Mossel’prom kurumuna yapılan göndermeyi sözel düzlemde de doğrudan vurgulayarak pekiştirir.

2.1.4. Modlar arası uyum

Kapakta, yazılı ve görsel unsurlar arasında güçlü bir tamamlayıcı ilişki kurulmuştur. Metin, çikolatanın Mossel’prom’a geliş sürecini sözlü olarak bildirirken görsel düzenleme, bu süreci somut imgeler aracılığıyla destekler. Geminin yönelimi, figürlerin jestleri ve mekânsal düzenleme, başlığın ima ettiği ilerleme ve aktarım fikrini görsel açıdan yansıtır. Bu bağlamda, ham maddenin kaynağına gönderme yapan Joe figürü ile modern üretimi temsil eden kadın figürünün karşı karşıya konumlandırılması, kitap adının ima ettiği çikolatanın kaynaktan hedefe doğru hareketini görsel düzlemde de açık ve izlenebilir hâle getirir.

2.1.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte tatlı bir tüketim ürünü olan çikolata, küresel emek ilişkilerinin ve Sovyet modernleşmesinin ideolojik simgesi olarak sunulmaktadır. Joe karakteri, kakaonun kaynağının, sağ üstteki modern kadın figürü ise Mossel’prom aracılığıyla temsil edilen sosyalist üretim düzeninin kişileştirilmiş bir yansımasıdır.

2.2. Egzotik emek manzarası: Mossel’prom’a giden yolun ilk aşaması

2.2.1. Segment tanımı ve bağlam

Kitabın iç kapağının yer aldığı bu segment, anlatıya geçişte çikolatanın kaynağına ve üretim coğrafyasına odaklanan sahneyi oluşturur. Sol sayfanın altında yayınevi bilgileri yer alırken sağ sayfada, çikolatanın kaynağına gönderme yapan figürler bulunmaktadır. Sahnenin geçtiği coğrafi bağlam ise figürlerin fiziksel özellikleri, giyim biçimleri ve diğer çevresel unsurlar aracılığıyla tanımlanmıştır.

Resim 2. İkinci segment (1. ve 2. sayfalar)

2.2.2. Görsel analiz

2.2.2.1. Temsilî anlam

Sağ sayfada iki karakter figürü belirgin biçimde ön plandadır. Figürlerden biri, koyu tenli ve yarı çıplak biçimde diğeri ise desenli giysiler ve tüylerle betimlenmiştir. Koyu tenli karakterin (Sammi) elinde büyük bir kakao meyvesi, diğeri figürün (Joe) elinde ise Mossel’prom markalı bir çikolata paketi bulunmaktadır. Figürlerin taşıdığı bu nesnelere, ham madde ile işlenmiş ürün arasındaki ilişkiyi temsilî düzeyde somutlaştırır.

Sahnenin arka planında ise biri elinde mızrakla file karşı duran, diğeri elindeki halatla bir atı yakalamaya çalışan insan figürleri yer almaktadır. Bu figürlerin hayvanlarla doğrudan temas hâlinde gösterilmesi sahnenin, temsilî bağlamını belirginleştiren bir unsur olarak öne çıkar.

2.2.2.2. Etkileşimsel anlam

Sahnenin merkezindeki figürler, okuyucuyla göz teması kurmayan, birbirlerine dönük biçimde çizilmiştir. Bu çizimle okuyucu, sahneyi gözlemleyen konuma yerleştirilir. Karakterlerin neşeli, dans eder gibi sunulan hareketleri sahneye canlılık kazandırırken arka plandaki figürlerin karşılardaki hayvanlara odaklanmış biçimde resmedilmesi ise okuyucuya kakaonun yetiştiği

coğrafyadaki hayatın doğal akışını doğrudan gözleme fırsatı verir. Bu figürlerle de doğrudan göz temasının kurulmamış olması, okuyucunun gözlemci konumunda kalmasını pekiştiren bir durumdur.

2.2.2.3. Bileşimsel anlam

Sahne, yatay düzende tasarlanmıştır. İki ana figürün, sahnenin sağ ve sol taraflarına karşılıklı olarak yerleştirilmesi görsel bir simetri oluşturmaktadır. Bu yerleşim, figürler arasında karşılaştırmalı bir okuma zemini yaratırken arka plandaki daha küçük ölçekli figürleri ikincil unsurlar hâline getirir. Yazı tipinin dalgalı ve akıcı yapısı, ana figürlerin hareketliliğiyle uyumlu bir ritim yaratır. Kırmızı, mavi ve siyah renklerin baskın olduğu sahnede özellikle siyah tonun Sammi figürünün ten rengi vurgusunu arttırmak için kullanıldığı göze çarpar.

2.2.3. Metin analizi

Bu segmentte doğrudan anlatı metni bulunmamakla birlikte sağ üst köşede yer alan kadının şapkasındaki yazı ile kitap ve yayınevi adı gibi diğer yazılı unsurlar anlam üreten göstergeler olarak öne çıkar. Birinci segmentte (kitap kapağı) yer alan metinsel unsurlar burada da tekrar ettiğinden bu bölümdeki metin analizi, birinci segmentteki analizle paralellik gösterecektir. Tekrara düşmemek adına burada bir önceki başlıkta kısaca değinilen birkaç husus detaylandırılacaktır. Kitabın başlığı olan “О Том, Как Приехал Шоколад в Моссельпром” (Çikolatanın Mossel’prom’a Nasıl Geldiği Üzerine) ifadesi, hareket ve süreç odaklı bir maddi yapıyı yansıtır. “Geldi” (приехал), “gel-“ (приехать) fiilinin bitmişlik görünüşüyle çekimlenmiş geçmiş zaman biçimidir. Bu kullanım, ifadedeki kesinlik ve tamamlanmışlık izlenimini kuvvetlendirir. Aynı zamanda söz konusu fiilin “bir vasıta aracılığıyla gelmek” anlamını taşıdığı da dikkate alındığında bu ifade, çikolatayı aktif bir yolculuğun öznesi olarak vurgular. Alt bölümde yer alan yayınevi adı “Çocukların Arkadaşları” (Друзья Детей) ise çocuklara yönelik samimiyet ve güven duygusu oluşturulmasına yardımcı olur.

2.2.4. Modlar arası uyum

Bu segmentte yazılı ve görsel modlar birlikte kakaonun üretim kaynağını betimleyen bir anlatı yaratır. Kitabın başlığı, metinsel düzlemde hareket ve süreç vurgusu yaparken görsel düzlemde, iki figürün taşıdığı ürünler ve üzerlerindeki kültürel motifler bu sürecin ilk aşamasını temsil eder. Özellikle Joe figürünün elinde tuttuğu “Mossel’prom” markalı çikolata paketi, kakaonun varış noktasını yani hedeflenen endüstriyel dönüşümü önceden haber verir. Sammi’nin elindeki kakao meyvesi ise ham maddenin doğrudan temsilidir. Bu iki unsur, metinsel ve görsel düzlemde tamamlayıcı bir ilişki içindedir. Metin, çikolatanın varışına odaklanırken görsel, bu

yolculuğun başlangıç sahnesini canlandırır. Renkler ve figürlerin jestleri de bu sürecin dinamik yapısını destekler.

2.2.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte, ırksal temsiller, kolektivizm ve modernleşme gibi ideolojik yapıların bir arada işlendiği bir anlatı kurgusu öne çıkar. Öncelikle, figürlerin ırksal ve kültürel kodlamaları (Sammi'nin çıplaklığı ve koyu teni; Joe'nun “modaya uygun” ama yerli motiflerle süslenmiş kostümü) belirgin bir biçimde öteki kavramını pekiştirir. Sammi, ilkel üretimin doğrudan temsili; Joe ise medeniyete yaklaştırılmış ötekidir. Figürlerin neşeli ve dans eder pozisyonlarda sunulması ise bu temsillerin çocuk okuyuculara hafifletilerek sunulmasını sağlar.

2.3. Ötekiliğin çocukça sunumu: Sammi ve Joe ile tanışma

2.3.1. Segment tanımı ve bağlam

Bu segment, anlatıya tam anlamıyla giriş yapılan bölümdür. Sol sayfada iki ana karakter olan Sammi ve Joe figürleri yer alır. Figürlerin her biri ayrı görsel kimliklere ve özelliklere sahiptir. Bu figürlerin altında, onların kişisel özelliklerini tanıtan iki kısa şiirsel metin bulunmaktadır. Sağ sayfada ise çikolatanın kaynağı olan kakao meyvesinin toplanma süreci betimlenir. Söz konusu sayfada, çocuk figürlerinin doğayla iç içe ve hareketli biçimde yer aldığı bir anlatım tercih edilmiştir. Bu iki sayfalık segment, karakter tanıtımı ile kakao üretiminin başlangıcını bir araya getirerek anlatının başlangıç noktasını oluşturur.

Resim 3. Üçüncü segment (3. ve 4. sayfalar)

2.3.2. Görsel analiz

2.3.2.1. Temsilî anlam

Bu segmentte, Sammi ve Joe figürleri belirgin biçimde kültürel stereotiplere dayalı olarak sunulmuştur. Sammi; koyu tenli, yarı çıplak, kulağında küpe, elinde büyük bir bıçak ve üzerinde

basit figürlerle süslenmiş bir kıyafetle betimlenmiştir. Joe ise saçında tüy, üzerinde kültürel motiflerin yer aldığı kıyafet ve burnunda halka ile resmedilerek yerli kültürlerle gönderme yapan görsel kodlarla resmedilmiştir. İlk sahnede bu iki figür, çeşitli kültürel göstergelerle birbirinden ayrılrsa da her ikisi de doğa ile iç içe bir yaşam bağlamında konumlandırılmıştır. Sahnenin devamında Sammi ve Joe, çeşitli insan ve hayvan figürlerinin yer aldığı bir ortamda ağaca tırmanarak kakao meyvesine ulaşmaya çalışır. Sahne bu hâliyle çocuk figürlerini doğayla iç içe ve fiziksel emeğin öne çıktığı bir üretim ortamı içinde sunar.

2.3.2.2. Etkileşimsel anlam

Bu segmentte de figürler okuyucuyla doğrudan göz teması kurmaz. Sammi ve Joe'nun birbirine dönük biçimde sahnelenmiş olması okuyucuyu gözlemci konumuna yerleştirir. Bu yerleşim, okuyucu ile figürler arasındaki mesafenin korunmasına yol açmaktadır. Sahnenin ilerleyen kısmında ise Sammi ve Joe'nun ağaca tırmanış anı, fiziksel emeğin gündelik ve doğal bir faaliyet olarak sunulmasını sağlar. Figürlerin okuyucuya orta mesafeden gösterilmesi, önceki sayfada kurulan gözlemci konumla paralellik gösterir.

2.3.2.3. Bileşimsel anlam

Sol sayfadaki iki figürün karşı karşıya sunulması, ilişkisel bir okumaya zemin hazırlar. Bu figürler, altlarında yer alan metinlerle birlikte bireysel karakter özellikleriyle eşleştirilen görsel kimlikler hâline dönüşür. Diğer sayfada ise sahne yukarıdan aşağıya doğru tasarlanmıştır. En üstte kakao meyvesi, ortada Sammi ve altında Joe, sağ ve sol taraflarında ise diğer insan figürleri ve hayvanlar (maymun ve papağan) yer almaktadır. Bu dikey tasarım sayesinde üretim süreci ve ortamına ilişkin unsurlar, tek bir sahnede bütünlüklü olarak bir araya getirilir.

2.3.3. Metin analizi

Sol sayfadaki metinlerde her iki karakterin kişisel özellikleri açıkça tanımlanır. Sammi için kullanılan “Okula gitmez, çıplak dolaşır.” (“He ходит в школу, бегает он голый.”) ifadesinde fiiller, şimdiki zaman ve bitmemişlik görünüşüyle çekimlenmiştir. Bu kullanım, karakterin alışkanlık hâline gelmiş ve süreklilik gösteren yaşam biçimini yansıtır. “İyi bir çocuktur o ama galoştan bile daha karadır.” (“Мальчик он хороший, но черней галоши.”) dizesi ise ten rengine yapılan vurgu ile doğrudan ırksal stereotipleştirme içerir. Bu ifadeler, maddi süreçler aracılığıyla Sammi'yi sürekli hareket hâlinde ve fiziksel özellikleriyle öne çıkan bir özne olarak betimler.

Joe için kullanılan “Doğuştan şık, Joe modaaya uygun giyindir.” (“Шеголь по природе, Джо одет по моде.”) ifadesinde ise ilişkisel süreçler öne çıkmaktadır. Bu süreçler, Joe’nun eylemlerinden çok niteliklerine ve görünümüne odaklanarak karakterin düzenli ve olumlu özelliklerle tanımlanmasına hizmet eder. Ancak Joe, olumlu sıfatlarla nitelendirilse de anlatı içinde kültürel farklılığı vurgulanan bir figürdür.

Sağ sayfadaki metinlerde ise tekrar maddi süreçler öne çıkar. “Meyveyi yüksek daldan bıçakla kestiler.” (“Плод с высокой ветки срезали ножом.”) ifadesinde kullanılan geçmiş zamanlı fiil, öznesi belirsiz olan tamamlanmış bir eylemi ifade eder. Bu yapıyla üretim süreci, belirli faillerin gerçekleştirdiği bir eylem olmaktan çıkar. Böylece kesme eylemi, kolektif ve anonim bir emek süreci olarak sunulur.

2.3.4. Modlar arası uyum

Metin ve görsel arasında açık bir tamamlayıcılık ilişkisi kurulmuştur. Sammi’nin çıplak ve sade çizimi, metindeki “okula gitmemesi” ve “çıplak dolaşması” gibi ifadelerle örtüşür. Joe’nun kılık kıyafet detayları ise metindeki “modaya uygun” olma ifadesiyle uyum içindedir. Sağ sayfadaki emek sahnesi de aynı biçimde, tarımsal üretimi konu eden metinle paralel ilerlemektedir. Yazılı ve görsel modların bu biçimde birlikte işlemesi, karakterlerin anlatıdaki konumlarının tutarlı biçimde kurulmasına katkı sağlar. Çocuk figürlerinin hareketli ve oyun hissi veren sahneler içinde sunulması, üretim sürecinin erken aşamalarının daha yumuşak bir tonla aktarılmasına yardımcı olur.

2.3.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte ırksal farklılıklar, kültürel ötekilik ve doğayla bütünlük gibi temalar öne çıkar. Sol sayfada, Sammi’nin siyah tenli, eğitimsiz ve çıplak olarak sunulması, onu anlatı içinde “aşağı figür” olarak konumlandırır. Joe ise medeniyete yakın ama hâlâ kültürel açıdan farklı bir figür olarak karakterize edilir. Sağ sayfadaki üretim sahnesi, doğa ile iç içe geçen fiziksel emek görüntüleri aracılığıyla üretimin bu aşamasını görsel açıdan çerçeveler. Figürlerin çocuk olarak sunulması ise bu temsillerin daha yumuşak bir anlatı dili içinde aktarılmasına imkân tanır.

2.4. El emeğinden fabrika çarkına: disiplinle örülen emek temsili

2.4.1. Segment tanımı ve bağlam

Bu segmentte, kakao meyvesinin işlendiği sahneden endüstriyel üretim ortamına doğru bir geçiş gerçekleşir. Sol sayfada yer alan Joe ve Sammi’nin kakao çekirdeklerini meyveden

çıkardığı sahne, didaktik ve neşeli bir tonda sunulmuştur. Karakterlerin hareket hâlinde betimlenmesi ise sahnenin canlılığını arttıran bir özellik olarak öne çıkmaktadır.

Sağ sayfada ise mekân birden değişir ve sabahın erken saatlerinde “Kızıl Ekim” (Красный Октябрь) adlı Sovyet şekerleme fabrikasının önünde çalışmak üzere bekleyen yetişkin işçi figürleri görülür. Bu sahneyle birlikte kakaonun üretim sürecindeki farklı aşamaların ardışık biçimde sunulduğu anlatı yapısı daha belirgin hâle gelir.

Resim 4. Dördüncü segment (5. ve 6. sayfalar)

2.4.2. Görsel analiz

2.4.2.1. Temsilî anlam

Sol sayfadaki sahnede Sammi, büyük bir bıçakla kakao meyvesini ikiye ayırmakta, Joe ise meyvenin içindeki çekirdekleri çıkarmaktadır. Kakao çekirdekleri abartılı biçimde iri ve zemine dağılmış hâlde betimlenmiştir. Figürler çocuk olarak sunulsa da kullandıkları nesnelere ve sergiledikleri jestler yetişkinlere özgü bir çalışma sürecini çağrıştırır.

Sahne, karşı sayfada “Kızıl Ekim” (Красный Октябрь) fabrikasının önüne taşınır. Burada, kadın ve erkeklerden oluşan Sovyet işçileri, fabrikanın önünde gruplar hâlinde işe başlamak üzere bekleyen bir topluluk olarak betimlenmiştir. Bu sahneyle birlikte bireysel emek artık yerini kolektif emeğe bırakır.

2.4.2.2. Etkileşimsel anlam

Segmentteki figürlerin yerleşimleri, okuyucuyu dışarıda tutarak sahneyi bir gözlem alanı hâline getirir. Sammi'nin elindeki bıçakla kakaoyu ikiye ayırdığı görsel, hemen üstünde yer alan “Meyve kesilmeli, ağza atılmamalı!” (Плод разрезать нужно, а не сунуть в рот!) ifadesiyle birlikte sunulmuştur. Bu metinsel unsur, eylemin nasıl yapılması gerektiğine dair yönlendirici bir çerçeve oluşturur.

Karşı sayfada da figürler okuyucuyla doğrudan göz teması kurmaz. İşçilerin birbirleriyle konuşur ya da işe başlamak üzere bekler biçimde betimlenmesi, okuyucunun bu sahneyi yine dışarıdan izleyen konumunda kalmasını sağlamaktadır. Bu düzenlemeyle iki sahne arasındaki farklı çalışma düzenlerine işaret eden bir etkileşimsel mesafe kurulur.

2.4.2.3. Bileşimsel anlam

Sol sayfada, iki figürün yatay düzlemde, karşılıklı ve dengeli biçimde yerleştirildiği bir düzenleme öne çıkmaktadır. Kırmızı, mavi ve siyah renkler sahnedeki unsurlar arasında görsel bir bağ kurar.

Sağ sayfada ise fabrika binası merkezde yer alsada da ön planda ve kalabalık hâlde sunulan işçiler sahnenin odak noktasıdır. Üst kısımda yer alan dumanlar, üretim faaliyetinin başladığına işaret eden görsel bir unsur olarak kullanılır. Figürler arasındaki düzenli aralıklar ise sahnede kolektif bir çalışma ortamının kurulduğunu gösterir.

2.4.3. Metin analizi

Bu segmentteki metinlerde, çikolata üretiminin ilk aşaması tanımlanırken çocuklara yönelik didaktik bir ton kullanılmıştır. Sol sayfada yer alan ifadelerde, gereklilik bildiren yapılar öne çıkar. “Meyve kesilmeli, ağza atılmamalı!” (“Плод разрезать нужно, а не сунуть в рот!”) dizesindeki zorunluluk kipliği davranışı doğrudan yönlendirir. Bu ifade biçimi, Sammi üzerinden kitabın hedef kitlesi olan çocuk okurların davranışlarını da disipline etmeyi amaçlar. Aynı sayfada yer alan “Çekirdekler meyveden ustalıkla çıkarılmalı” (“Нужно вынуть ловко зёрна из плодов”) ifadesi ise eylemi uzmanlık gerektiren bir beceri olarak sunar.

Sağ sayfaya geçildiğinde, anlatı mekânı değişir. Şiirde geçen “Kızıl başkente ulaşmak güzel, halk şafakta toplanır.” (“Приятно добираться до красной до столицы, народ толпится на заре”) dizelerinde fiiller şimdiki zaman bitmemişlik görünüşüyle çekimlenmiştir. Bu yapı, süreklilik gösteren durumları ifade eder. Benzer biçimde, “Moskova’daki Kızıl Ekim’de, fabrikada şekerlemeler hazırlanır.” (“В Московском ‘Красном Октябре’, на фабрике на этой готовятся конфеты.”) ifadesinde de üretim süreci, zamansal olarak sınırlı olmayan, düzenli ve tekrar eden bir faaliyet olarak sunulur. Bu kip ve görünüş tercihleri, üretimin kolektif ve sistematik bir süreç olduğunu vurgular. Her iki dizede de yer alan “kızıl” sıfatı ise mekânı ideolojik açıdan niteleyerek Moskova’yı ve fabrikayı devrimci düzenin simgesel merkezleri olarak yansıtır.

Söz konusu ifadelerde kullanılan fiiller ağırlıklı olarak maddi süreçler üzerinden kurulmuştur. “Kesil-”, “çıkarıl-” gibi fiziksel eylem bildiren süreçler, üretimi el emeğine dayalı somut bir süreç olarak gösterir. Bununla birlikte, maddi süreçlerin çoğunun belirli bir faille ilişkilendirilmemesi, eylemlerin kolektif bir faaliyet olarak sunulmasına hizmet eder.

2.4.4. Modlar arası uyum

Segmentteki görseller ve metinler arasında güçlü bir tamamlayıcılık ilişkisi kurulmuştur. Sol sayfadaki “Meyveyi kesilmeli, ağza atılmamalı!” uyarısı, Sammi’nin büyük bir bıçakla meyveyi kestiği görselle birlikte sunularak metinsel yönlendirmeyi görsel düzlemde de destekler. Joe’nun hareketli pozu ve kakao çekirdeklerinin zemine dağılmış biçimde gösterilmesi, “Joe ve Sammi mutlu: tam da ihtiyaçları olan şey bu -çekirdekler- kakao taneleri!” ifadesiyle örtüşür.

Sağ sayfadaki metinde, fabrika üretiminden bahsedilirken görselde ise çalışanlar şafakta toplanmalarına rağmen ham maddenin kızıl başkente ulaşmasının verdiği mutluluğu yansıtır biçimde düzenli ve neşeli olarak sunulmuştur. Bu tasarım, metinde vurgulanan üretim süreciyle görseller arasında bir paralellik kurar.

2.4.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte, Sammi ve Joe’nun neşeli görünümü, çocuk emeğini oyunlaştırarak üretim sürecinin zorluğunu ve eşitsizlik boyutunu örtmeye hizmet eder. “Meyve kesilmeli, ağza atılmamalı!” biçimindeki uyarı ise davranışın kontrol altına alınmasını vurgular. Sağ sayfada yer alan “Kızıl Ekim Fabrikası” ve onun etrafında betimlenen mutlu işçiler, Sovyet üretim sisteminin merkezî ve düzenli bir temsilini sunar. Bu sayede segment, ilkel ve dağınık üretimden düzenli ve modern üretime geçişi çocuklara yönelik sade bir anlatıyla sunar.

2.5. Makinelerle dans: makinenin sahneye çıkışı ve denizaşırı sevkiyat

2.5.1. Segment tanımı ve bağlam

Bu iki sayfalık sahne, endüstriyel üretim ve sevkiyat aşamasına geçilen segmenti oluşturur. Sol sayfadaki sahne, Sovyet fabrikasındaki makinelerin çalışmaya başlamasını betimlerken sağ sayfada ise kurutulan kakao çekirdeklerinin “Kızıl Denizci” (Красный Моряк) adlı gemiye yüklenmesi ve denizaşırı sevkiyatın başlaması anlatılır. Sağ sayfa aynı zamanda Sammi ile Joe’nun okuyucuya vedasını da içerir. Bu düzenleme, üretim sürecinin sonraki aşamalarında insan figürlerinin sahneden çekildiğini ve anlatının odağının teknolojik süreçlere yöneldiğini gösterir.

Resim 5. Beşinci segment (7. ve 8. sayfalar)

2.5.2. Görsel analiz

2.5.2.1. Temsilî anlam

Sol sayfada yer alan görselde, Sovyet işçilerinin fabrikada çalışma anı resmedilmiştir. Erkek işçi büyük bir çarkın yanına, kadın işçi ise arka plana konumlandırılmıştır. Söz konusu kompozisyon, üretim sürecinin fabrika ortamında yürütüldüğünü gösterir. Görselin alt kısmında bir kutuya dolan öğütülmüş kakao, bu süreçteki emeğin çıktısını gösteren bir unsur olarak yer alır.

Karşı sahnede ise Sammi ve Joe figürleri kutuları sahnenin sağına doğru taşımaktadır. Bu yönelim, üretim sürecindeki ilerlemeyi ve sürekliliği temsil eder. Kutuların yüklendiği geminin üstündeki Sovyet bayrağı ise sevkiyatın coğrafi bağlamını yansıtır.

2.5.2.2. Etkileşimsel anlam

Sol sayfadaki işçiler doğrudan okuyucuyla göz teması kurmaz ve tüm dikkatleri yaptıkları işe yönelmiş durumdadır. Bu durum, okuyucuyla mesafenin korunmasına yol açarak okuyucuyu gözlemci konumuna yerleştirir. Buna karşılık sağ sayfadaki kompozisyonda, etkileşim düzeni değişir. Özellikle geminin güvertesinde sol tarafta yer alan denizci figürünün doğrudan okuyucuya bakarak çizilmesi, okuyucu ile sahne arasında daha yakın bir etkileşim kurulmasına imkân tanır.

2.5.2.3. Bileşimsel anlam

Sol sayfadaki odak noktası, büyük ve siyah bir öğütme makinesidir. Makinenin başında bir erkek işçi ile daha uzakta bir kadın işçi figürü yer almaktadır. Sağ sayfa ise üstte figürlerin koşarak kakao kutularını taşıdığı ve altta kutuların gemiye yüklenmiş olarak görüldüğü iki

aşamalı bir kompozisyon sunar. Bu dikey kompozisyon, anlatının nedensellik zincirini görsel açıdan yansıtırken metin de bu yerleşimi destekler.

2.5.3. Metin analizi

Bu segmentteki metinler, üretim sürecindeki dönüşümün ve bu sürecin çocuklara nasıl aktarıldığının anlaşılmasını sağlar. Sol sayfadaki dizeler, makineleşmiş üretim sürecini canlı ve ritmik imgelerle betimlerken sağ sayfadaki dizeler, sevkiyat ve dağıtım aşamasını anlatır.

Sol sayfada yer alan “İşte geldi çalışma saati.” (“Вот наступил работы час.”) ve “Tüm makineler dansa başladı.” (“Машины все пустились в пляс”) gibi ifadelerde maddi süreçler ön plandadır. Bu ifadelerdeki fiiller, bitmişlik görünüşüyle çekimlenmiş geçmiş zaman biçiminde kullanılarak tamamlanmış bir süreci anlatır. Ancak bu teknik sürecin aktarımı çocuk okuyucuya oyunlaştırılarak verilmiştir. Çünkü bu metinlerde makineler çalışmaz, “dansa başlar”, kayışlar ise hareket etmez, “hızla atılır”. Bu metaforlar sayesinde teknik ve karmaşık endüstriyel süreçler, insana ait çeşitli aktarımlarla basitleştirilerek anlatının pedagojik işlevi pekiştirilir.

Sağ sayfadaki şiirlerde ise kakaonun üretim sürecinin son aşamasına geçildiği görülür. “Kızıl Joe ve Sammi sahile taşıyacak...” (“Красный Джо и Самми на берег снесут...”) dizesindeki fiil yine bir maddi süreci ifade eder. Fiilin bitmişlik görünüşüyle çekimlenmiş gelecek zaman biçimi, eylemin henüz gerçekleşmediğini ancak planlı ve kesin bir biçimde tamamlanacağını vurgular. Bu kullanım, sevkiyat ve dağıtım sürecini kaçınılmaz ve düzenli bir ilerleme olarak sunar. Son dizelerde geçen “Kutuları beraberinde taşır/götürür...” (“Он ящики с собой везёт...”) ifadesinde ise “taşı-/götür-“ (везти) fiili “taşıyor” (везёт) biçiminde şimdiki zaman ve bitmemişlik görünümünde çekimlenmiştir. Bu kullanım, devam eden bir taşıma sürecini vurgular. Türkçeye aktarımda ise eylemin bir defaya mahsus veya anlık bir durumdan çok sevkiyat ve dağıtım döngüsü içinde süreklilik gösteren bir aşamayı temsil etmesi nedeniyle geniş zaman tercih edilmiştir.

2.5.4. Modlar arası uyum

Segment boyunca yazılı ve görsel modlar tam bir uyum içinde ilerler. Makinenin çalışmaya başlaması, şiirdeki “Makineler dansa başladı.” gibi metaforlarla desteklenirken görsellerdeki büyük çark ve dumanlar sahneye hareketlilik katar. Sammi ve Joe’nun koşarak kutuları taşıdığı sahne, şiirde “Sahile taşıyacaklar.” ifadesiyle eşleşir.

Kakao kutularının gemiye yüklenme sahnesi ise şiirin son dizeleriyle paralel yapıdadır. Görselde el sallayan denizci figürü ile metindeki “Joe ve Sammi bizimle vedalaşır.” (Джо и Самми с нами прощаются.) ifadesi, çocuk figürlerin anlatıdan çıktığı bir kapanış anını, yazılı ve görsel düzlemde birlikte yansıtır.

2.5.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte üretim süreci, makineleşmiş emek ve düzenli çalışma vurgusu etrafında betimlenir. Sol sayfada, makinenin kompozisyonun merkezine yerleştirilmesi ve insan figürlerinin geri planda kalması, üretimin bireysel emekten çok kolektif bir düzen içinde sunulduğunu düşündürür.

Sağ sayfada ise Joe ve Sammi'nin artık anlatıdaki rollerinin tamamlandığı bir kapanış sahnesi yer alır. Figürlerin “Kızıl Joe ve Sammi” şeklinde tanımlanması, onların da Sovyet kolektif düzenine dâhil edildiklerini ima eder. Ancak bu karakterler hâlâ farklı ten renkleri ve kültürel kimlikleri ile “öteki” konumlarını korurlar. Bu durum, farklılığın silinmediğini ancak Sovyet ideolojisiyle uyumlu hâle geldiğini de düşündürür.

2.6. Merkeze yolculuk: Moskova'da kakaonun dönüşümü

2.6.1. Segment tanımı ve bağlam

Bu segmentte kakaonun denizaşırı sevkiyatı tamamlanmıştır. Sol sayfada, bir trenle Moskova'ya ulaşan büyük kakao kutuları, işçiler tarafından istasyon zeminine taşınmaktadır. Sağ sayfada ise öğütülen kakao çekirdeklerinin şeker (сахар), süt (молоко) ve badem (миндаль) gibi katkı maddeleriyle birlikte işlendiği görülmektedir. Yazılı ve görsel unsurlar bu bölümde sevkiyat ile üretim sürecinin farklı aşamalarını ardışık biçimde sunmaktadır.

Resim 6. Altıncı segment (9. ve 10. sayfalar)

2.6.2. Görsel analiz

2.6.2.1. Temsilî anlam

Her iki sayfada da üretim sürecinin emek boyutu işlenir. Sol sayfanın ön planında iri yapılı bir hamal figürü yer alır. Göğsünde taşıdığı “1. sınıf hamal” (Носильщик I) rozeti, figürün kıdemini gösteren ayrıntı olarak sunulmuştur. Bu rozet, söz konusu figürü sıradan hamallardan ayıran bir işaret niteliğindedir. Arka planda “Moskova” (Москва) ibaresinin açık biçimde yer alması, kakao kutularının trenle merkeze ulaştırıldığına işaret eder. İşçiler ise üzerlerinde “kakao” (какао) yazan kutuları düzenli biçimde istifler. Bu kompozisyonla üretim sürecinin planlı biçimde yürütüldüğünü gösterilir.

Sağ sayfada ise taşıma sürecinin ardından işleme aşamasına geçildiği görülür. “Süt” (молоко), “şeker” (сахар) ve “badem” (миндаль) gibi malzemeler büyük bir makine aracılığıyla karıştırılır. Bu sahnede, kadın ve erkek işçiler eşit işlerde, kolektif biçimde çalışarak her biri üzerine düşen görevi yerine getirir.

Segment bütün olarak değerlendirildiğinde, kakaonun taşınma ve işlenme aşamalarının tren istasyonu ve fabrika ortamında ardışık biçimde sunulduğu görülür.

2.6.2.2. Etkileşimsel anlam

Segmentte, hamal dışındaki figürler okuyucuyla göz teması kurmaz. İşçilerin ise bakışlarını yürüttükleri görevlere yöneltmiş biçimde sunulması, okuyucuyu sahneyi dışarıdan izleyen bir gözlemci konumuna yerleştirir. Sol sayfadaki hamalın dik duruşu ve sahnedeki konumu, üretim sürecinin denetim altında ve düzenli biçimde ilerlediğini düşündürülen bir görsel etki oluşturur.

Sağ sayfada, figürlerin makinelerle doğrudan temas hâlinde gösterilmesi, okuyucunun üretim sürecini izleyen konumunda kalması durumunu pekiştirir. Bu etkileşimsel düzenleme ile mesafeli bir izleme ilişkisi kurularak üretime odaklanan bir kompozisyon oluşturulmuştur.

2.6.2.3. Bileşimsel anlam

Segment, simetrik iki düzlem üzerine kurulmuştur. Sol sayfa, dikey tasarıma sahiptir. Üstte tren istasyonu ve taşıma hattı, altta ise zemine yerleştirilen kutular yer alır. Bu tasarım, sahnedeki taşıma sürecinin yukarıdan aşağıya doğru izlenebilir bir akış içinde sunulmasını sağlar.

Sağ sayfada ise sıvıların akışı üzerinden hareketli bir kompozisyon oluşturulmuştur. Yazıların, sahnelerin altına yerleştirilmiş olması görsel akışı kesmeden anlatıyı destekler. Renk kullanımında öne çıkan kırmızı ve mavi tonlar ise iki sayfa arasında görsel bir süreklilik sağlayarak taşıma ve üretim sahnelerini tek bir anlatı bütünlüğü içinde birleştirir.

2.6.3. Metin analizi

Bu segmentteki metinler, kakaonun uzak diyarlardan Moskova'ya yolculuğunu dile getirir. Sol sayfadaki “Uzak ülkelerden bize yüzer gelir / Kakao okyanusları aşarak” (Плывёт к нам из далеких стран / Какао через океан) dizelerinde maddi süreçler ön plandadır. “Yüzmek, akıntıyla hareket etmek, süzülme” anlamlarına gelen “плыть” fiili “Плывёт” biçiminde şimdiki zaman ve bitmemişlik görünüşüyle çekimlenmiştir. Bu kullanım, süreklilik gösteren bir eylemi ifade eder. Türkçeye aktarımda ise bu süreklilik ve olağanlık vurgusunu korumak amacıyla geniş zaman tercih edilmiştir. Böylece kakao, Moskova'ya doğru düzenli biçimde okyanusta süzülerek gelen bir ham madde olarak öne çıkarılır. Bu bağlamda Moskova, sabit bir çekim merkezi dünyanın geri kalanı ise bu merkeze ham madde sağlayan bir çevre olarak temsil edilir.

Sağ sayfadaki metinlerde ise artık hareketlilik ve dönüşüm ön plandadır. “Burada değirmen işe koyuldu. / Şarkı söylemeye, uğuldamaya başladı...” (Тут мельница за дело: запела, загудела...) dizeleriyle makineler insani özellikler yüklenir. Bu betimleme aynı zamanda üretimi teknik ve müzikal bir süreç olarak da sunar. Aynı bağlamda “süt, şeker, badem” (молоко, сахар, миндаль) gibi malzemelerin çikolata karışımına eklenmesi, maddi süreçlerle anlatılır. Maddi süreçlere ilişkin fiiller, fiziksel eylemleri ve emek sürecini yansıtır. Metinlerde ağırlıklı olarak kullanılan bu süreç türleri, üretimi sistemli ve süreklilik arz eden kolektif bir faaliyet olarak yansıtmaya yardımcı olur.

2.6.4. Modlar arası uyum

Sol sayfada Moskova tren istasyonunun adı hem binanın üzerine yazılıdır hem de metin içinde anılır. Bu kullanım, mekân bilgisinin yazılı ve görsel düzlemde eş zamanlı biçimde sunulduğunu gösterir.

Sağ sayfada ise işçiler ve makineler sistemin parçaları olarak sunulurken metinde bu sistemi anlamlandıran açıklayıcı ve yönlendirici bir dil kullanılır. İşçilerin karışıma eklediği süt, şeker ve badem gibi katkıların görselleri metinsel düzlemde de desteklenir. Böylece yazılı ve görsel göstergeler arasında örtüşen ve tamamlayıcı bir ilişki kurulur.

2.6.5. İdeolojik kodlar

Bu segment, Sovyet üretim sisteminin kolektif ve planlı doğasını vurgular. Sammi ve Joe gibi figürlerin sahneden çekilmiş olması üretimin artık el emeğinden planlı ve makineleşmiş sistem aşamasına geçtiğini gösterir. Moskova'nın bir merkez olarak vurgulanması, ideolojik olarak

Sovyet coğrafyasını dünyanın çekim merkezi hâline getirir. Kadın ve erkek işçilerin birlikte çalışması, cinsiyet eşitliği idealini yansıtır. Makinelerin kişileştirilerek “şarkı söylemesi” ise üretim sürecini çocuk okuyucunun gözünde oyunlaştırarak pedagojik bir işlev görür. Segment bir bütün olarak değerlendirildiğinde, üretimin teknik, planlı ve kolektif bir süreç olduğu vurgulanır.

2.7. Birlikten lezzet doğar: emeğin tatlı biçimi

2.7.1. Segment tanımı ve Bağlam

Bu segment, çikolatanın Sovyet üretim zincirindeki son aşamasına ulaştığı bölümü betimler. Sol sayfada, çikolata karışımının makinelerde işlenerek kalıplara döküldüğü bir sahne yer alırken sağ sayfada ise üretilen çikolataların paketlenmesi ve kutulara yerleştirilmesi süreci işlenir. Sağ sayfanın merkezinde konumlandırılan işçi figürü, çikolata kalıplarını havaya kaldırmış biçimde resmedilmiştir. Bu betimleme, üretim sürecinin tamamlandığı aşamayı vurgulayan bir sahne düzeni oluşturur. Segment, üretimin nihai aşamasını ve ürünün tüketim formuna geçişini yazılı ve görsel düzlemde bir araya getirir.

Resim 7. Yedinci segment (11. ve 12. sayfalar)

2.7.2. Görsel analiz

2.7.2.1. Temsilî anlam

Bu segmentte temsilî anlam, üretim sürecinin son aşamasına ilişkin sahneler üzerinden kurulur. Sol sayfada yer alan makine, çikolata karışımının kalıplar hâline getirildiği üretim aşamasını betimler. İnsan figürleri ise makineyle birlikte üretim ortamının parçası olarak sunulur. Çikolata karışımının düzenli kalıplar hâlinde makineden çıkışı, üretimin belirli bir sistem içinde yürütüldüğünü gösteren bir görsel düzenlemedir.

Sağ sayfada temsilî yapı, üretim sürecinin tamamlandığı aşamaya odaklanır. Merkezde yer alan işçi figürü, elinde tuttuğu çikolata kalıplarıyla ürünün nihai formunu öne çıkaracak biçimde betimlenmiştir. Figürün duruşu ve jestleri, üretim sürecinin sonuç aşamasını gösterir. Arka planda yer alan kadın işçiler ise paketleme ve düzenleme faaliyetleriyle üretimin son aşamalarını yürüten figürler olarak sahnede yer alır. Bu sahne düzenlemesi, sürecin tamamlanmasını ve ürünün tüketim formuna geçişini anlatan bir temsilî yapı sunar.

2.7.2.2. Etkileşimsel anlam

Sol sayfada yer alan işçi figürleri okuyucuyla doğrudan göz teması kurmaz. Uzaktaki kadın işçi figür, arkası dönük biçimde çalışırken ön planda yer alan erkek işçi figürü ise bütünüyle makineye ve üretim sürecine odaklanmış hâldedir. Söz konusu durumlar, okuyucuyu üretimi izleyen bir konuma yerleştirir.

Sağ sayfanın merkezindeki işçi ise anlatı boyunca hamaldan sonra okuyucuyla doğrudan etkileşime giren ikinci figürdür. Figürün bakışı ve jestleri okuyucuyu sahneye dahil eder. Söz konusu sahne, anlatının bu noktaya kadar okuyucuyu bir gözlemci olarak konumlandıran stratejisinin değiştiği ikinci bölümdür. Bu stratejiyle başarılı bir üretim sürecinin çıktısı olan çikolata, okuyucuya sunulur ve okuyucunun da başarıyla özdeşleşmesi sağlanır. Diğer işçi figürleri ise hâlen işe odaklıdır, dikkatleri makinelerde ya da kutulardadır. Onların bu duruşları ise üretim ciddiyetinin sürdüğünü vurgular.

2.7.2.3. Bileşimsel anlam

Sol sayfa yatay biçimde düzenlenmiştir. Erkek işçi figürü ile makine, soldan sağa doğru uzanan bir yerleşim içinde sunulmuştur. Bu yerleşim, üretim sürecinin sürekliliğini görsel olarak da desteklemektedir.

Sağ sayfa ise dikey bir düzen gösterir. Merkezde yer alan erkek işçi figürü, çikolata kalıplarını yukarı doğru kaldırmış biçimde betimlenmiştir. Figürün üst kısmında yer alan çizgisel unsurlar çikolatayı vurgular. Arka planda daha küçük ölçekte gösterilen kadın işçi figürleri ise sahnede derinlik etkisi oluşturan yardımcı unsurlar olarak işlev görür.

2.7.3. Metin analizi

Segmentteki metinler, üretim sürecinin tamamlandığını bildirirken bu sürecin neşeli, planlı ve kusursuz olduğunu da vurgular. Sol sayfadaki “Burada her şey karıştı. / Yoğun ve koyu bir hamurda...” (Здесь все смешалось вместе / В густом и смуглом тесте) ifadeleri, üretimin bu aşamasında farklı maddelerin tek bir karışım hâline geldiğini betimler. “O, yekpare olarak

çıkarmak.” (Оно летит сплошным куском”) dizesi ise çikolatanın artık nihai formuna ulaştığını belirtir. Bu bölümde maddi süreçler öne çıkar. Çikolata hamurunun oluşması ve dökülmesi gibi eylemler tamamlanmış olarak sunulur ve anlatı sonuç aşamasına odaklanır.

Sağ sayfaya geçildiğinde üretim sürecinin son adımı daha da belirginleşir. “Parlak kâğıtlarda / Kutulara yerleştiririz onu!” (В бумажечках блестящих / Его уложим в ящик!) dizeleriyle ürünün paketlenme süreci anlatılır. Bu yapı hem maddi süreçleri hem de ilişkisel süreçleri barındırır. Çikolata artık paketlenmiş bir üründür.

Metinde kullanılan “sert” ve “taze” (твердым, свежим) gibi sıfatlar, ürünün olumlu niteliklerini yansıtarak kalite vurgusu yapar. Geniş zaman ağırlıklı kip yapısı ise anlatının tek seferlik bir üretim anından çok düzenli ve tekrarlanan bir süreci betimlemesine imkân tanır.

2.7.4. Modlar arası uyum

Segmentteki görseller ve metinler, çikolatanın son formuna ulaşma sürecini birlikte sunar. Metin çikolatanın özelliklerini çeşitli sıfatlarla nitelendirirken görsel de bunları büyük işçi figürünün jestleriyle yansıtır. Böylece çikolatanın sertliği, tazeliği ve paketinin parlaklığı görsel açıdan da desteklenerek ilgili anlamlar pekiştirilir.

2.7.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte, üretimin tamamlanması Sovyet üretim anlayışı çerçevesinde ele alınır. Artık çikolata, lüks bir tüketim maddesi olmaktan çıkarak kolektif emek ve planlı üretim sayesinde sosyalist ideolojinin başarılı bir ürünü hâline gelmiştir. Merkezde yer alan figürün çikolata kalıplarını zafer edasıyla havaya kaldırması bu ideolojinin doğrudan yansımasıdır. Kadın figürlerin sessizce paketlenme işinde gösterilmesi ise ideolojik sistemin görünmeyen emekçilerine biçilen arka plan rolünü öne çıkarır.

2.8. Tatlı son: Sovyet usulü başarı hikâyesi

2.8.1. Segment tanımı ve bağlam

Bu segment, anlatıyı tamamlayan son sahneleri içerir. Sol sayfanın üst kısmında “Mossel’prom” etiketleriyle yola çıkan çikolata yüklü kamyonlar, alt kısmında ise vitrinlerde sergilenen çikolatalar görülür. Sağ sayfada genç kadınlar, ellerindeki kutular ile “sütlü çilolata!” (молочный шоколад!) diye seslenerek sokakta çikolata satar. Bu sahne, üretim sürecinin dağıtım ve tüketim aşamasına ulaştığını gösterir.

Resim 8. Sekizinci segment (13. ve 14. sayfalar)

2.8.2. Görsel analiz

2.8.2.1. Temsilî anlam

Bu segmentte farklı yaş gruplarından ve toplumsal rollerden figürler bir arada sunulur. Sol sayfada kamyonlar, sürücüler ve vitrine yönelmiş çocuklar yer alırken sağ sayfada sokakta çikolata satan kadınlar ve onlarla etkileşim hâlindeki çocuklar görülür. Bu figürler, ürünün taşınma, satış ve tüketim aşamalarını aynı segment içinde bir araya getirerek anlatının sürekliliğini sağlar.

Sol sayfanın alt bölümündeki vitrine yönelen çocuk figürleri, ürünün hedef kitleyle bulunduğu sahneyi betimleyen tamamlayıcı unsurlar olarak yer alır. Sağ sayfadaki kadın satıcıların önlüklerinde yer alan “Mossel’prom” yazısı, figürleri doğrudan ürünle ilişkilendiren bir görsel unsur olarak öne çıkar. Figürlerin ellerinde taşıdıkları kutular ise çikolatanın artık satışa çıkmış bir tüketim ürünü hâline geldiğini gösterir.

2.8.2.2. Etkileşimsel anlam

Sahnedeki, doğrudan okuyucuya yöneltilmiş bir bakış yer almaz. Figürlerin bakışları, büyük ölçüde sahnedeki vitrine, ürünlere ve diğer karakterlere yönelmiştir. Bu kompozisyon, okuyucuyu kamusal alanı izleyen bir gözlemci konumuna yerleştirir. Figürlerin söz konusu bakışları ve kadın satıcıların jestleri sahne içi etkileşimi öne çıkarır.

Sağ sayfada yer alan konuşma balonundaki sözlü çağrı, figürler arası etkileşimi yansıtırken sahnenin sesli ve hareketli bir ortam olarak algılanmasını da sağlar. “Mossel’prom” yazısının kamyonlar, önlükler ve vitrin üzerinde tekrar etmesi ise görsel dikkati ürün ve marka etrafında toplayan bir kompozisyon oluşturur.

2.8.2.3. Bileşimsel anlam

Sol sayfadaki sahne dikey bir düzenlemeyle tasarlanmıştır. Üst bölümde kamyonlarla gerçekleştirilen dağıtım, orta bölümde dükkân vitrini, alt bölümde ise vitrine yönelen çocuk figürleri yer alır. Bu yerleşim, ürünün dolaşım sürecini aşamalı bir görsellikle sunar.

Sağ sayfada ise figürler benzer ölçeklerde ve ayakta durur biçimde sıralanmıştır. Kadın satıcıların tekrarlayan duruşları sahneye düzenli bir ritim kazandırırken çocuk figürler, bu düzenin çevresinde daha küçük ölçeklerde konumlandırılmıştır. Her iki sayfada kullanılan sınırlı renk paleti, sahneler arasında görsel bütünlük sağlayarak dağıtım ve satış aşamalarını tek bir anlatı akışı içinde birleştirir.

2.8.3. Metin analizi

Bu segmentte yer alan metin, anlatının tamamlandığını ve ürünün başarıyla satışa sunulduğunu duyurur. “Çikolataları mağazalara göndeririz.” (Отправим плитки в магазин.) ifadesi, üretim sürecinden dağıtıma geçişi temsil eden maddi bir eylemdir. Bu eylem, çikolatanın artık dolaşıma girdiğini gösterir.

Metinde hedeflenen tüketici grubuna da doğrudan gönderme yapılır. “Çocuklara neşe için” (радость ребятишкам) ifadesi, çikolatanın çocuklara yönelik bir tüketim ürünü olarak çerçevesine işaret eder. Alt dizelerde tekrar eden “Mossel’prom Ürünleri” (Изделия Моссельпрома) ifadesi ise ürün ile üretici arasındaki bağın metin düzeyinde sürekli olarak vurgulandığını ortaya koyar.

Sağ sayfada yer alan “Yağmurda ve doluda bile çikolata satarlar.” (И под дождем и градом торгуют шоколадом.) dizesinde, satış eylemi süreklilik ve kararlılık vurgusuyla betimlenmiştir. Doğa koşullarına rağmen sürdürülen bu faaliyet, dağıtım ve satış sürecinin kesintisizliğine gönderme yapar.

Metin genelinde fiiller ağırlıklı olarak geniş zamanda çekimlenmiştir. Bu kip tercihi ise eylemlerin düzenli ve tekrar eden bir süreç olarak sunulmasına yardımcı olur.

2.8.4. Modlar arası uyum

Yazılı ve görsel düzlemler arasında belirgin bir anlam paralelliği bulunmaktadır. Metinlerdeki ifadeler, görsel düzlemde de karşılık bulan sahnelerle desteklenmiştir. Metinde, dağıtım süreci açık biçimde dile getirilirken görselde, kamyonlar ve taşıma sahneleri eş zamanlı olarak yer alır. Metindeki çocuklara yönelik mutluluk vurgusu, vitrine yönelen çocuk figürleriyle görsel

düzlemde somutlaştırılır. Satış faaliyetinin sürekliliğine işaret eden dizeler ise sokakta çikolata satan kadın figürlerinin düzenli ve birbirine benzer duruşlarıyla desteklenir.

“Mossel’prom” adının hem metinde hem de görsellerde tekrar etmesi, ürünle kurumsal yapı arasındaki bağın sürekliliğini sağlar. Bu segmentteki metin ve görseller genel olarak üretimden dağıtıma uzanan sürecin uyumlu biçimde ilerlediği bir kompozisyon sunar.

2.8.5. İdeolojik kodlar

Bu segmentte öne çıkan ideolojik mesaj, üretimin kolektifliği kadar dağıtımın da örgütlü ve disiplinli biçimde yürütüldüğü fikridir. Bu aşamada çikolata herkesin ulaşabileceği bir tüketim ürünü hâline gelmiştir. Kadın satıcılar özellikle önlükleri ile Mossel’prom’un sahadaki yüzü olarak resmedilmiştir. Ürünün çocuklara ulaşması sosyal devlet anlayışının başarısına işaret ederken vitrindeki çikolatalar ve çocukların yüzlerindeki neşe bu başarıyı görsel açıdan da pekiştirir. Sonuç olarak çikolata artık ideolojik bir zaferin tatlı sonucudur.

SONUÇ

Bu çalışmada, Sovyet dönemine ait 1925 tarihli “Çikolatanın Mossel’prom’a Gelişi” adlı resimli çocuk kitabı, çok modlu söylem analizi yöntemiyle incelenerek yazılı ve görsel modlar arasındaki bütünleşik ilişkiler üzerinden anlatının ideolojik yapısı çözümlenmiştir. Bulgular, yüzeyde bir üretim süreci hikâyesi gibi görünen bu metnin, derin yapıda merkeziyetçi üretim anlayışını, kolektif emek düzenini ve rejim merkezli dünya görüşünü çocuk okura estetik bir anlatıyla sunduğunu göstermektedir.

Analiz sürecinde, görsellerdeki temsili, etkileşimsel ve bileşimsel anlam düzeyleri; metinlerde kullanılan süreç türleri, kip ve kiplik yapıları birlikte değerlendirildiğinde, eserde bütünlüklü bir ideolojik kurgu inşa edildiği görülmüştür. Üretim anlatısı; doğadan merkeze, el emeğinden modern üretime ve düzensizlikten örgütlü emeğe doğru ilerleyen doğrusal bir yapı sunmuştur. Bu nedenle Sammi ve Joe figürleri anlatının erken sahnelerinde görünürken ilerleyen sayfalarda bu figürlerin yerini Sovyet işçileri ve makineler almış böylece modernleşmeye ait temsiller ön plana çıkarılmıştır. Üretimin her aşamasının planlı bir sürecin parçası olarak sunulduğu bu anlatıda, zincirleme ilerleyiş ideolojik bir zemin üzerine başarıyla kurulmuştur.

Metinlerde ise maddi süreçlerin baskın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Anlatı daha çok üretmek, taşımak, kesmek, dökmek ve dağıtmak gibi fiziksel eylemler üzerinden ilerlemiştir. Maddi süreçlerin daha fazla tercih edilmesi, çikolatanın ortaya çıkışının emek temelli bir üretim

süreci olarak çerçevenmesini sağlamıştır. İlişkisel süreçler ise özellikle karakterlerin tanımlanmasında kullanılmış ve “ilkel-uygar” karşıtlığını pekiştirmiştir.

Çalışmanın dikkat çekici yönlerinden biri de yazılı ve görsel göstergelerin çocuğa çikolatanın üretim ve dağıtım sürecini aktarırken emek, kolektif çalışma ve düzenli üretim gibi değerleri doğal bir çerçeve içinde sunmasıdır. Kitapta, çikolatanın estetik biçimde sunulması bu değerlerin sorgulanmadan kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak “Çikolatanın Mosselprom’a Gelişi” adlı eser, Sovyet propaganda estetiğinin çocuk edebiyatındaki işleyişine dair çarpıcı bir örnektir. Çok modlu söylem analizi yöntemiyle yapılan bu inceleme, söz konusu eserin erken yaşlara yönelik bir ideolojik yönlendirme aracı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle resimli çocuk kitaplarının anlatı yapılarının yanı sıra içerdikleri çok modlu söylemsel stratejiler, kültürel ve politik bağlamlar bakımından da değerlendirilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Balina, M. (2019). Depicting communism for children: Soviet era picture books, 1920s-1930s. *Filoteknos*, 9, 156-170.
- Bezemer, J., & Jewitt, C. (2010). *Multimodal analysis: Key issues*. In L. Litosseliti (Ed.). *Research methods in linguistics*, (pp. 180-197). Continuum.
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. Edward Arnold.
- Halliday, M. A. (1994). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, M. I. M. (2004). *An introduction to functional grammar*. Hodder Arnold.
- Hellman, B. (2013). *Fairy tales and true stories: The history of Russian literature for children and young people (1574-2010)*. Brill.
- Jewitt, C. (2014). *Multimodal analysis*. In A. Georgakopoulou, & T. Spilioti (Eds.). *The Routledge handbook of language and digital communication*, (pp. 69-84). Routledge.
- Kelly, C. (2007). *Children's world: Growing up in Russia, 1890-1991*. Yale University Press.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design*. Routledge.
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction*. SAGE.
- Mayakovskiy, V. V. (1940). Mossel'prom Reklama. In V. V. Katanyan (Ed.), *Polnoye sobraniye soçineniy: Agitstih, agitpoemı, stih detyam 1920-1930*, (pp. 343-379). Hudojestvennoy Literaturı.
- Naroçinskiy, A. L. (Ed.). (1980). *Moskva entsiklopediya. Sovyetskaya Entsiklopediya*.
- Oushakine, S. A., & Balina, M. (2021). *Primers in Soviet modernity: Depicting communism for children in early Soviet Russia*. In S. A. Oushakine, & M. Balina. (Eds.). *The pedagogy of images depicting communism for children*, (pp. 3-50). University of Toronto Press.
- Princeton University Library. (2020). *Playing Soviet: The visual languages of early Soviet children's books, 1917-1953*. <https://commons.princeton.edu/soviet/> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2025).

- Saddington, F. (2020). *The Soviet children's picture book 1917-1932*, (Doctoral thesis, University of East Anglia).
- Serafini, F. (2014). *Reading the visual: An introduction to teaching multimodal literacy*. Teachers College Press.
- Steiner, E. (1999). *Stories for little comrades: Revolutionary artists and the making of early Soviet children's books*. University of Washington Press.
- Strasser, J., & Seplocha, H. (2007). Using picture books to support young children's literacy. *Childhood Education*, 83 (4), 219-224.
- Tarahovskaya, E. (1925). *O tom, kak priyehal şokolad v Mossel'prom*. Detgiz.
- The Moscow Times. (2024, Oct 12). Before Soviet kids ate snickers, they ate Gulliver chocolate bars. <https://www.themoscowtimes.com/2024/10/12/before-soviet-kids-ate-snickers-they-ate-gulliver-chocolate-bars-a86666> (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2025).
- Thompson, G. (2014). *Introducing functional grammar*. Routledge.
- Tihonov, N. (1924). *Sami*. Gosudarstvennoye İzdatel'stvo Leningrad.
- Uluğ, E., & Bayraktar, A. (2015). Determination of the required features of children's picture books. *Journal of Education and Future* (6), 25-42.